

821.163.41.09-94"11/12"
930.85(497.11)"04/14"
271.222(497.11)-523
321.17:929 Стефан Немања
https://doi.org/10.18485/msc_pred.2017.6.ch1

Љиљана ЈУХАС-ГЕОРГИЕВСКА
Универзитет у Београду
Филолошки факултет

СТЕФАН НЕМАЊА КАО ГРАДИТЕЉ ЦРКАВА И МАНАСТИРА У ВИЂЕЊУ СРПСКИХ ПИСАЦА XIII ВЕКА

Велики српски жупан Стефан Немања заузима истакнуто место у српској историји и духовности. Родоначелник је династије Немањића, утемељивач средњовековне државе. Немања је владао од 1166. до 1196, када се замонашио (његово монашко име је Симеон). Подвизавао се у манастиру Студеници, а од јесени 1197. у Светој Гори, где је и умро фебруара 1199. године. Његове мошти пренео је син Сава у Србију, крајем 1205. или почетком 1206. године.¹ Немања је током свог живота подигао више цркава и манастира. У првим годинама своје владавине изградио је у Топлици манастир Свете Богородице и манастир Светог Николе. Око 1171. године подигао је манастир Светога Ђорђа у Расу. При крају своје владавине Немања је изградио Студеницу, са црквом посвећеном Светој Богородици Добротворки (манастир је завршен око 1190). То је најзначајнија и највећа Немањина задужбина у Србији. Након замонашења и доласка у Свету Гору, заједно са сином Савом, обновио је запустели манастир Хиландар и основао српски манастир. Радови на манастирским објектима били су довршени средином 1198, када је манастир и заживео.

Немањини биографи – Сава Немањић, Стефан Првовенчани и Доментијан у својим делима значајан уметнички простор посвећују његовој ктиторској активности. О њему као градитељу манастира говоре и Савини биографи – Доментијан, у XIII и Теодосије, у XIV веку.

¹ Немања је створио пространу државу, која је обухватала већину српских земаља. За шире податке о Стефану Немањи види чланак Јованке Калић, *Стефан Немања* у књизи: *100 најзнаменитијих Срба* (Принцип, Београд, 2001, стр. 1–5). Исцрпан приказ Немањине владавине, његових владарских заслуга в. у: *Историја српског народа*, књ. I. *Од најстаријих времена до Маричке битке*, стр. 208–211, 251–262 (СКЗ, Београд, 1994, друго издање).

Извесне смернице за приказивање његове ктиторске активности пружио је сам Немања у својим повељама. Сачувана је, нажалост, само једна од њих, она издата Хиландару 1198. године. Ту је, у оквиру владарске аутобиографије, унеколико представљен постанак овог манастира.² Немања/Симеон говори о својим побудама да на Светој Гори оснује српски манастир. Помиње да је, по свом доласку на Атос, пронашао запустели, готово разрушени манастир, посвећен Ваведуњу свете и преславне Владичице Богородице.³ Затим указује на свој труд да га обнови („и потрудивши старост своју”); помиње помоћ коју је добио од сина Стефана, великог српског жупана. Појединости о току самих радова не даје, већ само указује да је подухват успео. Немања/Симеон истиче помоћ Свете Богородице (празнику Свете Богородице посвећена је хиландарска црква). У диспозицији повеље назначавачу се поседи у Србији, даровани Хиландару.⁴

Манастир Хиландар, данашњи изглед⁵

² О овој Немањиној повељи (позната је и као *Оснивачка повеља манастира Хиландара*) говоримо ослањајући се на превод у књизи: *Свети Сава. Сабрани списи*, стр. 31–33 (прир. проф. др Димитрије Богдановић, Просвета, СКЗ, Београд, 1986). Богдановић, а то чине и други, правим аутором ове повеље сматра Светог Саву, будући да је Немања у време њеног издавања био у поодмаклим годинама и значајно се ослањао на сина Саву. Ова повеља налазила се до 1896. у Хиландару, када је поклоњена краљу Александру I Обреновићу. Чувана је у Народној библиотеци у Београду и нестала је приликом евакуације књига из Београда, 1915. До сада није пронађена. Сачуване су извесне копије и фотографски снимак.

³ Немања сликовито предочава стање старог манастира: „не беше камен остао на камену, но сасвим разваљен” – *Свети Сава, Сабрани списи*, стр. 32.

⁴ М. Живојиновић је указала да је циљ издавања ове повеље био стварање хиландарског баштинског поседа у Србији – в. М. Живојиновић, *Историја Хиландара, I. Од оснивања манастира 1198. до 1335. године* (Просвета, Београд), стр. 65. У диспозицији је садржана и одредба о везивању манастирских људи за земљу.

⁵ Фотографија преузета са сајта <http://www.hilandar.org/manastir/>

О постанку Хиландара писао је затим Сава Немањић, у уводу свог *Хиландарског типика* (поглавља два и три); ту је донета краћа биографија ктитора.⁶ Он најпре говори о стању старог манастира који је Немања потом обновио („опустело беше ово место од безбожних разбојника”). Потом, прибегавајући ретроспекцији, назначава Немањине побуде да се замонаши. Саопштава датум његовог доласка на Свету Гору.⁷ Одмах затим предочава Немањине/Симеонове побуде да у Светој Гори оснује српски манастир: „хтеде он блажени, да као што тамо оправда своје царство, тако и овде”. Хтео је да на Атосу за Србе нађе место спасења. Сава, попут самог Немање, не пружа појединости о обнови/изградњи Хиландара. Само казује да је Немања у византијског цара измолио „пусто место”, тј. запустели стари манастир.⁸ Одмах говори о усељењу у манастир („и узе мене грешнога из Ватопеда и настани се на овом месту”). Са жаљењем констатује да је отац са њим у Хиландару доспео да проведе тек „неко мало време” (само осам месеци), у строгом подвигу; потом је преминуо.

У Савином казивању о Хиландару непосредно након Немањине смрти (умро 13. фебруара 1200)⁹, садржани су и неки важни подаци који осветљавају најранији период његове историје. Сава наике говори о своме труду да доврши, утврди и опреми манастир. Истиче да се, захваљујући његовом труду, манастир од „незнатног и малог”, какав је био у време Немањине смрти, узнео у „велелепну појаву”.¹⁰ Казује, посредно, да Хиландар ни у часу ктиторове смрти није био сасвим изграђен. Из овога се може извести даљи закључак да је у време Симеоновог и Савиног усељења манастирски комплекс био довршен у оном степену који је омогућавао да се у њему настани његов ктитор са сином и мањим бројем монаха.

О постанку Хиландара убрзо затим пише Стефан Првовенчани, у својој даровној повељи овом манастиру (издата је септембра 1200/01. године).¹¹ Казивање о Хиландару интегрални је део ктиторове биографије, која долази у свечаном уводу (аренги) повеље. Сачињавајући ову

⁶ Типик је састављен, вероватно, у другој половини 1199. Текст типика користимо према преводу у књизи: *Свети Сава, Сабрани списи*, стр. 41–86.

⁷ „месеца новембра у 2. дан у години 6706”, тј. 1197.

⁸ Стари грчки манастир био је, очигледно, царски, па је за његову обнову била потребна царева дозвола.

⁹ Немања је, како су новија историјска истраживања показала, умро 13. фебруара 1199. године.

¹⁰ Немања је несумњиво, свестан своје старости и блискога краја, пожуривао радове на обнови старог манастира. Са сином и групом српских монаха уселио се у њега чим је то било могуће.

¹¹ Повеља потврђује постојеће поседе дароване од стране оснивача, Стефана Немање, и региструје нове, чији је дародавац Стефан. Текст повеље користимо према преводу у књизи: *Стефан Првовенчани, Сабрани списи*. Предговор, превод дела и коментари др Љиљана Јухас-Георгиевска. Издање на српскословенском др Томислав Јовановић, СКЗ, Београд, 1999. Превод повеље је на стр. 3–13 (непарним).

биографију, Стефан се ослонио на текст Немањине повеље; прибегао је и додацима и интерполацијама ширег карактера и извесним изменама. Отуда је његов текст садржајнији и богатији од Немањиног. Када је реч о градњи Хиландара, Стефан не даје нове појединости. Ипак, захваљујући уведеној, поетизованој слици Свете Горе (представљена је као земаљски рај), он сугестивније од својих претходника истиче важност овог, последњег у низу Немањиних манастира. Свету Гору Атонску Првовенчани у алегоријском виду представља као рајску ливаду, обасјану светлошћу, са дрветом препуним цветова, пуним плода, од кога се шири благи мирис. У средишту дрвета је рајска птица, која поје предивним гласом. Писац се жури да укаже како птица симболизује Саву монаха, који оца призива у Свету Гору.¹² Привучен гласом птице (прелепим и предивним), Немања зажели да сиђе на ливаду и да се насити краснога гласа предивне птице.

Немања своју жељу убрзо реализује (напушта престо, монаши се и одлази на Атос).

Приказујући затим Немањин/Симеонов боравак на Атосу, Првовенчани се враћа већ уведеној поетској слици. Њу усложњава увођењем нових симболичких представа. Одмах открива значење нових симбола, али и оних ранијих.¹³ И у овом делу поетске слике централни симбол је *птица*; она уводи Немању у духовни простор Атоса, усмерава га ка суштинским вредностима монашког живота. Немањин доживљај амбијента представљен је кроз осете његових чула.¹⁴ Да Стефан Свету Гору поима и представља у својој повељи као рајски простор, аргументовано је својевремено показао Светозар Радојчић. Он је упоредио алегоријску слику у повељи са представама раја у српском минијатурном сликарству; имао је у виду, пре свега, заставице израђене у раскошно илуминираним четворојеванђељима из XII–XV века, на којима је симболично представљен рај.¹⁵ На златној основи, ту су симетрично распоређене лозе, стилизовано дрвеће, цвеће, плодови и птице.¹⁶ Радојчић, осврћући се у првом реду на други део Сте-

¹² Птица, стоји у тексту, неумучним гласом, „*високим грлом*” и јасним звуком, измењујући гласове прелепе и предивне и необичне песме поје. Глас ове птице, према речима Првовенчаног, „*ушао је у уши предивног и дивног господина, светог Симеона, часнога старца*”.

¹³ Појашњава се да *дрво* симболизује правоверје, *гране* – монахе („*гране су освећени и богобојажљиви и христољубиви монаси*”), итд.

¹⁴ „*О богољубиви господине мој, написаћу пет твојих чувстава премудрих виђење: слушање онога дрвета, мирисање, појање, миловање птица, и излетање и остало.*”

¹⁵ С. Радојчић, *Хиландарска повеља Стефана Првовенчаног и мотив раја у српском минијатурном сликарству*, Хиландарски зборник, I, Београд, 1966, стр. 41–50. Радојчић указује на то да ове заставице махом долазе испред почетака самих јеванђеља.

¹⁶ Радојчић указује да су у српском минијатурном сликарству најлепша заглавља са мотивом раја сачувана у познатом српском јеванђељу из Британског музеја (текст је написан 1354, али се минијатуре у истом рукопису директно ослањају на старије византијске минијатуре истог типа из XII века).

фанове алегорије, констатује да, кад се занемаре симболична тумачења која иду уз слике, остају слике саме, и то: *ливада, дрво, птица, лишће, цветови и плодови*, дакле предмети и бића која се појављују и на веома стилизованим представама раја на заставицама. Радојчић скреће пажњу и на важну чињеницу да је у терминологији старих илuminатора и кописта постојао назив за овакво орнаментално поље, и то *рай тј. парадисъ*. Сматра да Првовенчани, док описује лепоте раја, посматра сликану минијатуру у неком рукопису. Радојчић, и ово је драгоцен запажање, увиђа сродност између места у повељи на коме је Сава симболички представљен као рајска птица и дела скулптуре на западном порталу студеничке Богородичине цркве, где је, у склопу шире сцене, представљена рајска птица – сирин или алконост.¹⁷

Казивање о обнови/градњи Хиландара Стефан у повељи чврсто везује за алегоријску слику Свете Горе као *ливаде*. Тако он каже како је Немања/Симеон дошао „у свету ону ливаду” и ту пронашао „неки бивши” манастир, звани Милеје, посвећен празнику Ваведења свете и преславне Владичице Богородице у цркву.¹⁸ Сугестивно и донекле хиперболично представља стање овог манастира; притом се доста снажно ослања на Немањину повељу (указује да „камен на камену није остао”; да је здање „разваљено одасвуд”). Стефан затим говори о очевом као и о сопственом труду да се обнова манастира успешно изврши.¹⁹

Нешто касније, док представља збивања након Немањине смрти, Стефан са поносом истиче да је са оцем био удостојен да постане ктитор Хиландара и да је обновио овај манастир.

У диспозицији повеље дат је попис Стефанових дарова Хиландару (села, планине и др.).²⁰

Свети Сава у свом *Житију Светог Симеона* (написано око 1208. године) говори о свим Немањиним задужбинама. Он, међутим, највећу пажњу посвећује Студеници и Хиландару; о осталим манастирима сажето извештава. Шире засновано приповедање о Студеници је у овом делу и очекивано, јер оно представља део *Студеничког типика* и намењено је студеничким монасима.²¹

¹⁷ Иза ње на порталу стоји орао раширених крила. Обе ове фигуре, констатује Радојчић, део су украса подножја на коме је престо са Христом и Богородицом; оне стоје десно од престола. Фигура рајске птице стоји на улазу у земаљски рај, у цркву Богородице студеничке.

¹⁸ Милеје је заправо назив за крај у коме је манастир смештен.

¹⁹ Помиње, у духу средњовековних обичаја, сопствену недостојност. О себи говори са унижењем, па каже да је недостојан да се назове Немањиним сином. Наглашава да га је отац подстакао („подиже ме”) да обнови свето место и да је он испунио очеву вољу.

²⁰ Сачуван је оригинал ове повеље. Она представља један од најстаријих манастирских докумената.

²¹ Житије долази на почетку типика. О овом житију говоримо ослањајући се на превод у књизи *Свети Сава, Сабрани списи; житије је на стр. 95–119.*

Опис подизања Студенице оквирни је мотив првог поглавља житија. На самом почетку представљене су околности које су непосредно претходиле градњи овога манастира. Сава обавештава (заправо само подсећа монахе) да је предео у коме је Студеница подигнута некада био пуст и ловиште зверова; дошавши у лов у тај крај, Немања је донео одлуку да ту сагради манастир „*на покој и умножење монашког чина*”.²² О градњи манастира, уз навођење значајних појединости, он ће говорити на завршетку поглавља. О постанку других манастира (Света Богородица и Свети Никола у Топлици, Свети Ђорђе у Расу) Сава, у истом поглављу, кратко извештава;²³ опис подизања Студенице пак шире је заснован, са значајним информацијским појединостима. Забележено је да је манастир посвећен Богородици Добротворки, да је ктитор дао да се подигне (сазда) све „*од мала и до велика*”.²⁴ Сава наглашава Немањину бригу да се Студеница материјално обезбеди („*и села предаде*”) и да се опреми (даривао је иконе, часне сасуде, књиге, ризе и завесе).²⁵

Манастир Студеница, данашњи изглед²⁶

²² Могуће је да је Немања у својој *Студеничкој повељи* (није сачувана) дао овакав податак. Свакако, Сава је морао, јер је Немањин син, о подизању ове важне његове задужбине знати и из Немањиног усменог причања. Познато је да је изградња манастира Студенице започела око 1183. године. Манастирски комплекс био је завршен, највероватније, 1196. године, када је Немања дошао да ту живи пошто је претходно предао престо сину Стефану и замонашио се. Црква (посвећена Успењу Св. Богородице) живописана је тек после Немањине смрти (1208/1209. године).

²³ Сава фактички само набраја ове манастире: „*Сам сазда манастире: прво у Топлици светога оца Николе, и други тамо Свету Богородицу у Топлици: потом опет сазда манастир светог Георгија у Расу.*” Од конкретних података наводи да је свима њима „*сатворио управу*”.

²⁴ *Свети Сава, Сабрани списи*, стр. 98.

²⁵ Сава указује да је све ово забележено у Немањиној златопечатној повељи, а да је текст из ње потом био исписан на зиду у манастирској цркви. Ни повеља ни натпис нису се сачували.

²⁶ Фотографија преузета са сајта <http://manastirusrbiji.com/manastir-studenica/>.

Изградња манастира Хиландара представљена је касније у житију, у VII поглављу.²⁷ Сава је претходно приказао Немањину абдикацију, монашење, подвизавање у Студеници и одлазак у Свету Гору. Почињући приповедање о Хиландару, Сава казује да је Немања (монах Симеон), дошавши на Атос, са њим провео мало времена у Ватопеду; потом је зажелио да и у Светој Гори *оправда своје царство*. Хтео је да и овде нађе место спасења свима који долазе одасвуд. Стога је измолио од грчког цара Алексија, свога пријатеља, пусто место, ради „*устројавања манастира*”. Сава се на овом месту, али и нешто касније, ослања на свој текст у *Хиландарском типик*у. Тако ни овде као ни раније у типику, он не представља сам процес обнове, већ одмах помиње очево и своје усељење у обновљени манастир. Занимљив је у овом тексту приказ Немањиног непосредног доживљаја лепоте и духовног зрачења Свете Горе. Сава прибегава снажно поетизованој слици Свете Горе, ослањајући се, умногоме, на Стефанов текст у хиландарској повељи. Запажају се и извесне модификације и допуне. У симболичкој равни Сава је, као и код Стефана, представљен као *слаткогласна*, тј. као *рајска птица*; коришћени су, међутим, и симболи из других регистара. На темељу ових симбола изграђиване су песничке слике. Тако је Сава у овом тексту и *пустинољубна грлица*, *јагње некада од Немање отхрањено*, *изданак* од плода Немањиног, *цвет* од корена његовог. Снажније се него код Стефана рефлектује Немањин очински и врло емотиван однос према најмлађем сину.

Пошто доврши поетско-алегоријску слику, Сава се враћа казивању о постанку Хиландара. Казује да је Немања изашао из свога отацтва и дошао на *свету ливаду* (ово место је и спона са алегоријом), где је пронашао опустели и готово сасвим разрушени манастир посвећен Ваведењу свете и преславне Владичице Богородице („*разваљен беше сасвим од безбожних разбојника*”). Истиче Немањин труд око градње, а помиње и сопствену помоћ у пословима. Ни на овом месту не приказује ток обнове старог манастира; ипак, да не би студеничке монахе лишио одређених сазнања о самом градитељском подухвату, он им казује да је Немања, градећи Хиландар поступао на исти начин као раније, док је зидао Студеницу.²⁸ Очигледно рачуна на то да је историјат градње Студенице добро познат тамошњим монасима.

Опис изградње Хиландара у Савином житију довршава се истицањем ктиторовог труда да окупи манастирско братство и створи управу манастиру (за игумана поставља Методија).

²⁷ Ово поглавље је на стр. 108–109.

²⁸ „Као што овде [тј. у Студеници] обнови и устроји све, тако и то свето место подиже.”

Као и у *Хиландарском типикју*, и овде Сава посредно, говорећи о сопственом ангажовању, скреће пажњу на то да Хиландар у време Симеонове смрти није био сасвим довршен.

У својој *Служби Светом Симеону* (написана 1208. године), Сава Немању помиње као градитеља и житеља Студенице, и то у трећем тропару девете песме канона. Студеницу назива Великом Лавром.²⁹

Стефан Првовенчани у свом *Житију Светога Симеона* (настало између 1208. и 1216. године) шире говори о манастирима који су изграђени током првих година Немањине владавине. Он назначава и тешкоће које су пратиле Немањину интензивну ктиторску активност – његова браћа настојала су да осујете његове планове, оптужујући га да гради без договора са њима.³⁰ Подизање првог у низу манастира (посвећен је Светој Богородици), судећи према житијном тексту, протекло је без проблема.³¹ Опис подухвата започиње назначавањем Немањиних побуда да изгради задужбину (Немањино срце „*распаљивало се божаственим огњем*”); желео је да угоди Господу и гради храмове светих). Акцентирана су два момента – сам почетак градње и завршетак градње. При крају описа помиње се украшавање и опремање цркве. Писац назначава да је Немања својој супрузи, богољубивој Ани, пошто је манастир био довршен, поверио бригу о њему и о монахињама које су се ту настаниле (манастир је женски).³² Остварујући портрет ктитора у време градње, Првовенчани настоји да

²⁹ Овај тропар гласи: „*Ваније ти хвално твоја свечасна Велика Лавра, житеља те и градитеља*”. У деветој песми средишња тема је управо празник светог Симеона” *Лавра* (грчки: λαύρα) је велики манастир, најчешће владарски.

³⁰ Као обласни господар земаља на граници према Византији, Немања је показивао жељу да ојача своју власт и учини је самосталнијом у односу на великог жупана. Овоме је допринео и византијски цар Манојло I Комнен. Током једног боравка у области Ниша, он се сусрео са Немањом. Тада га је одликовао дворском титулом и обдарио земљом (дао му је Дубочицу, крај око Лесковца), уз услов да право на уживање те области припадне само Немањи и његовим потомцима. На овај начин су јасно искључена његова браћа. Немањино приближавање Византији, мимо његове браће, уздигло је његов углед и будило је узајамно неповерење, које се временом повећавало; оно се претворило у отворени сукоб са браћом. О међусобним односима Немање и његове браће у том времену мало се зна; захваљујући управо Стефановом житију познато је да су му они оспорили његову црквену политику, и то првенствено ктиторску активност. Оспоравали су му, када је реч о црквеном градитељству, право да самостално делује. Шире о овом питању у: *Историја српског народа*, књига I. *Од најстаријих времена до Маричке битке*, стр. 208–209 (Београд, СКЗ, друго издање, 1994).

³¹ Манастир је смештен на висоравни, поред ушћа реке Косанице у Топлицу, недалеко од Куршумлије. Сачувани су само остаци (зидови средњег и источног дела храма и зидана олтарска преграда). О градњи овог манастира в. у III поглављу житија, стр. 23.

³² Из причања о постанку манастира Пресвете Богородице излази се похвалом Немањиној супрузи. У први план истичу се њене врлине (послушност и добра нарав). Довршавајући похвалу, писац се ослања на 10. стих 31. главе *Прича Соломонових*.

истакне његов труд и његову журбу да манастирско здање буде што пре завршено.

Приказујући градњу манастира Светог Николе у Топлици, Првовенчани користи сличан приповедни модел. Ипак, опис постанка тога манастира разликује се од претходнога, јер су изградњу пратиле тешкоће (Немања је био суочен са пребацивањима и претњама браће).³³ Почетак описа је у духу већ успостављеног модела – назначавача се ктиторова мотивација („*није могао да заустави срце своје, разгарано [распаљивано] Христовом љубављу*”). Следе подаци о смештају манастира („*уз само ушће реке Бањске*”, „*близу Свете Богородице*”), па о посвети храма („*храм светог архијереја и чудотворца оца Николе*”). Паралелним планом (ово је новина), предочава се стање/расположење јунака. Првовенчани, пре свега, указује на његову крајњу понизност.³⁴ Она је подстакнута Христовим речима/поруком да ће се онај који се уздиже понизити, а понижени – уздићи.³⁵ Како је у тексту приказано, након отпочињања радова на манастирским објектима, к Немањи су дошла његова браћа, љутита; тражили су да обустави радове, будући да се није договорио са њима. Немања је, мада суочен са претњама и реалном опасношћу, испољио чврсту решеност да заврши манастир. На крају описа је податак да је Немања сачинио типик („*монашко правило*”).³⁶

Говорећи о постанку манастира Светог Ђорђа (Ђурђеви Ступови), Првовенчани назначавача да га је Немања подигао у знак захвалности Светоме Ђорђу за помоћ у избављењу из тамнице (у њу је био заточен од стране браће).³⁷ Уобличавајући опис, Првовенчани се умногоме држи већ успостављеног модела. Приказује ктиторову посвећеност подухвату (зидео „*са ревношћу и љубављу*”), али не и сам ток градње. Помиње драгоцену помоћ Светог Ђорђа у градитељским пословима. Довршавајући опис, говори о Немањином труду да се манастир украси и опреми; назначавача и да је саставио типик (монашко правило).³⁸

³³ Опис градње овог манастира даје се у IV поглављу, стр. 25.

³⁴ Писац фигуративно каже: „*ишао је бос*”.

³⁵ Ово место је према 12. стиху 23. главе Матејевог јеванђеља (паралелно место у Лукином јеванђељу 14,1).

³⁶ Манастир је подигнут између 1152. и 1166, а најкасније до 1168. године. Сачувани су његови остаци а у новије време му је, након опсежних истраживачких и рестаураторских радова, враћен првобитни изглед.

³⁷ Опис градње овог манастира је у IV поглављу житија, стр. 33.

³⁸ Манастир је смештен недалеко од данашњег Новог Пазара, на узвишењу изнад долина река Рашке и Дежеве. У новије време извршена је његова рестаурација, па је сада могуће назрети првобитни изглед. Манастир је био опасан великим зидом, са главним улазом на југозападном углу. Имао је трпезарију у јужном и конаке у северном делу комплекса. Од сликарства мало је сачувано. Изградњу манастира Немања је највероватније започео 1167. године. Ктиторски натпис са западног портала цркве, делимично сачуван, показује да је она завршена у другој половини 1170. или у првој половини 1171. године. Око 1175.

Манастир Св. Ђорђа (Ђурђеви Ступови)

Градња Студенице у овом житију приказана је са посебном пажњом.³⁹ Овај манастир Немања је градио док се налазио на врхунцу власти. Првовенчани казује да он није уживао у својим владарским успесима, већ је почео да интензивно размишља о својој души и да брине за своју судбину у часу смрти и на дан Страшнога суда. Подстакнут библијском причом о неразумном богаташу који се старао само за материјалне ствари и стога неспреман дочекао самртни час,⁴⁰ Немања, након сопственог преиспитивања, доживљава душевни преображај. Одлучује да напусти световни живот, замонаши се и као монах подвизава се у манастиру који ће подићи. Изградња овога манастира, а реч је о Студеници, приказана је са низом детаља. Једним приповедним планом Првовенчани прати ток радова, а другим – стање/расположење свога јунака. Пошто назначи локацију манастира („у *Ибру*, на реци по имену *Студеница*”), писац указује да је Немања, током читаве градње, био у изузетном духовном стању. Непрестано се молио Господу Исусу Христу и Богородици, као и небеским силама и светима. Господа је молио (ова молитва је донета) да њега, грешног, не одбаци, већ да му омогући да се замонаши.

црква је осликана. Необичан је положај манастира – на самом врху узвишења, што би упућивало на закључак да је Немања избором локације симболично желео да означи свој тријумф над браћом. – Снимак манастира преузет са сајта <http://www.zaduzbine-nemanjica.rs/Djurdjevi-Stupovi/>

³⁹ О градњи Студенице говори се у VIII поглављу, на стр. 43, 45.

⁴⁰ Прича је садржана у *Јеванђељу по Луки* (12, 16-19). Она је интегрални део Христових поука ученицима.

Немања је, назначава се, током радова показивао и изузетно милосрђе према црквама и манастирима широм хришћанског света; слао им је богате дарове.⁴¹

У житију је приказана велика Немањина радост због успешног тока радова; указано је и на његову журбу да манастирско здање што пре добије свој коначни облик.⁴²

Опис градње Студенице довршава се изванредном поетском сликом. Приказујући стање Немањиног духа у време градње, Првовенчани његов дух али и ум упоређује са небопарним орлом, чији је поглед уперен ка висинама и који стреми ка Вишњем Јерусалиму, тј. рају. Узлећући, ослобађа се гвоздених уза које га вежу за земљу. Слика је сложена. Писац показује да Немања, који је још увек на земљи, може да се од ње одвоји узлетом свога ума, тј. духа. Немањин дух, сугерисано је, тежи Вишњем Јерусалиму, тј. рају.⁴³ Његова визија у тренутку духовног узлета јесте предлика његовог будућег, вечног живота.

Значајан уметнички простор (поглавља XI и XII) посвећен је градњи Хиландара.⁴⁴ Ипак овде није, како би се очекивало, целовито представљен читав подухват. Писац је, у првом реду, настојао да прикаже сопствено учешће и допринос обнови/изградњи Хиландара.

Пошто укаже да су Симеон и Сава пронашли „*пусто место*“, звано Хиландар, посвећено празнику Ваведења Пресвете Богородице у цркву, Првовенчани се жури да презентује очево и братовљево писмо њему упућено; они га извештавају о проналаску старог манастира и моле да материјално помогне његову обнову. Симеон у писму назначава да ће Стефан бити ктитор и ове задужбине, а након њега – његов пород. Првовенчани потом слика своју велику радост (о себи говори у трећем лицу). Даје своју молитву-захвалницу Богу што му је подарио оца који се раније старао да отхрани његово земно тело, а сада се стара о његовој души и упућује га

⁴¹ Писац даје попис ових цркава и манастира, који је дуг и импозантан. На првом месту је Црква Господња у Јерусалиму. За њом следи црква Светог Јована Претече, такође у Јерусалиму, па црква Светог Петра и Павла у Риму и многе друге.

⁴² Сретен Петковић је указао на то да о Немањиним труду и тежњи да Богородичина црква у Студеници буде раскошна, сведоче очувани детаљи. Сачувани дводелни прозор у северном делу, испод куполе, има првобитна оловна окна учвршћена на дрвеном раму. Окна су била тако избушена да се оцртава лик разних животиња и птица, чија су тела украшавана обрађеним комадима разнобојног стакла. Овај историчар уметности скреће пажњу и на велики троделни прозор на олтарској апсиди Богородичине цркве; украшен је плитким, фино резаним рељефима са реалним и фантастичним бићима, као и разноликом, стилизованом флоралном декорацијом. Цео украс је романичког карактера и дело неког талентованог скулптора – в. С. Петковић, *Уметност у доба Немањића*, поглавље у књизи М. Благојевића, *Србија у доба Немањића*, стр. 47 и 49.

⁴³ Вишњи (Небески) Јерусалим је алегоријско виђење раја. О њему се говори у *Откривењу Јовановом*, глава 21, стихови 1–22, 5.

⁴⁴ Стране 55–67 (непарне).

на свој пут, да иде за добрим делима; чини га, и овога пута, удеоничарем и ктитором својих светих храмова.

Говорећи о помоћи, указује да је слао „довољне и преизобилне дарове”, да се оснује и доврши манастир. Такође и да је даривао манастиру земљишне поседе.⁴⁵

Потом је, врло експресивно, представљена велика Немањина захвалност за пружену помоћ. Он је, као своје уздарје, Стефану послао своју најзначајнију реликвију – напрсни крст (пекторал).⁴⁶ Ова реликвија је у Србији врло свечано дочекана.

Приказом заједничког подвизавања Симеона и Саве у обновљеном Хиландару, причање о постанку овог манастира и формално се довршава.

Како се види, изградња задужбина једна је од главних тема у Стефановом *Житију Светог Симеона*. Описи почивају на конкретним подацима и у великој мери одражавају саму процедуру изградње, која је регулисана законским прописима. Тако су настала чврста приповедна језгра, са устаљеним елементима. Наравно, неки од њих су у појединим описима више развијени, а други су из неког разлога сасвим изостали. Можда се као формално најпотпунији може издвојити опис изградње манастира Ђурђеви Ступови. Њему је структурално најближи опис постанка манастира Светог Николе у Топлици.

Доментијан у свом *Житију Светог Саве* (завршено 1242/43. или 1253/54. године) говори о Савиним и Симеоновим грађевинама у Ватопеду а затим, веома опширно, о подизању Хиландара.⁴⁷ Када је реч о објектима саграђеним у Ватопеду, овај писац спомиње келију сазидану уз олтар велике цркве (по Симеоновој жељи)⁴⁸ и изванредне палате (оне су грађене по жељи Симеона и Саве).⁴⁹

⁴⁵ Они су забележени у његовој повељи манастиру Хиландару.

⁴⁶ Овај крст је знак његовог владарског достојанства а Немања га, према устаљеној пракси (владала је нпр. у Византији, држави Карла Великог, Русији) оставља своје наследнику. Према тумачењу С. Марјановић-Душанић, пекторал има симболичку, нарочито победоносну, функцију „која се не мора увек односити само на личност владара него може укључивати и читаву његову државу”. Шаљући напрсни крст, Немања је указивао и на то да је Стефан његов достојни наследник. Напрсни крст је садржао честицу са часним дрветом, в. С. Марјановић-Душанић, *Немањин напрсни крст. Из наше старе инсигнологије*, стр. 211–212 (Зборник Филозофског факултета, Серија А: Историјске науке, књ. XVII, Споменица Бранка Гавеле, Београд, 1991).

⁴⁷ О Доментијановом *Житију Светог Саве* говоримо ослањајући се на превод тога дела у књизи: Доментијан, *Житије Светог Саве*. Предговор, превод дела и коментари др Љ. Јухас-Георгиевска. Издање на српскословенском др Томислав Јовановић, СКЗ, Београд, 2001. Превод житија је на стр. 3–433 (непарним).

⁴⁸ Келија је, стоји у житију, имала прозор окренут према олтару. Симеон је из ње, будући веома ослабио, могао да прати богослужење (*Житије Светог Саве*, стр. 73).

⁴⁹ *Житије Светог Саве*, 75. – О намени палата в. М. Живојиновић, *Историја Хиландара, I. Од оснивања манастира 1198. до 1355. године*, стр. 52 (Просвета, Београд).

Доментијан је указао на то да су отац и син за Ватопед обновили манастир Св. Симеона Богопримца у Просфори, који је опустео због напада гусара.⁵⁰ Саопштио је и извесне појединости о радовима на обнови овог манастира (назначава да је најпре изграђена разорена црква, а потом „тврди град” око ње, тј. заштитни зид са великом кулом).

Приказујући постанак Хиландара, Доментијан, што је и очекивано, посебно истиче Савино ангажовање.⁵¹ Он констатује да је првобитна намера Симеонова и Савина била да обнове запустели и порушени Хиландар за Ватопед.⁵² Сава је путовао у Цариград због послова Ватопеда и тада се цару, који га је изванредно примио и распитивао се за његовог оца, пожалио на „тесноту” Ватопеда.⁵³ Затражио је Хиландар и добио га је од цара. По повратку на Свету Гору Сава је обавестио оца да му је цар даровао Хиландар, са свим метохијама, и да му је написао потврде.⁵⁴ Потом је игуману и братији Ватопеда предао цареву заповест. Манастир Хиландар тада је приложен к Ватопеду.⁵⁵ Доментијан, говорећи о овом времену, напомиње да су Симеон и Сава имали „такву мисао и љубав” да у Ватопеду и свој живот заврше.

Да оснују српски манастир, Симеона и Саву је, према Доментијановом причању, сам Бог подстакао. Сави је послао *богобојажљивог* (побожног

М. Живојиновић указује на то да је реч о просторијама у којима су живеле замонашене велможе из Немањине пратње.

⁵⁰ Овај манастир је од XI века припадао Ватопеду. О обнављању овог манастира в. на стр. 73 и 75.

⁵¹ Обнова/подизање Хиландара представља се у поглављима V и VI житија, стр. 83–101 (непарне)

⁵² М. Живојиновић износи претпоставку да су Симеон и Сава запазили опустели и оронули манастир Хиландар, током њиховог заједничког ходочашћа по Светој Гори, које су предузели у позну јесен 1197. Тада су и дошли на идеју да га обнове; имали су у виду знатан број српских монаха који су се настанили у Ватопеду (једни су дошли са Симеоном, други касније). У Ватопеду се, стога, јавила потреба за проширењем – в. М. Живојиновић, *Историја Хиландара*, I, стр. 53.

⁵³ Игуман Ватопеда је уместо себе послао Саву, знајући за постојање родбинске везе Симеона и Саве са царем Алексијем III Анђелом (Симеонов син а Савин старији брат Стефан био је ожењен царевом ћерком, Евдокијом). Стари Хиландар је очигледно био царски манастир, па је за његово добијање био надлежан цар. Сава је у Цариград путовао крајем 1197, или почетком 1198. године.

⁵⁴ Цар је издао златопечатни сигилиј, којим је манастир Хиландар и бројне монашке установе Милеја изузео из власти прота и потчинио Ватопеду. Осим тога, и наредбу на основу које је требало извршити предају поменутих добара Ватопеду. О томе детаљније у књизи М. Живојиновић, *Историја Хиландара*, стр. 57. Доментијан помиње „потврде” (српскословенски: *оправданіа* – *Житије Светог Саве*, стр. 85)

⁵⁵ М. Живојиновић указује да су, после овога, сва поменута добра, на основу њиховог детаљног пописа (практика), који је сачинио за Свету Гору надлежни епископ Јериса, у присуству царског вестижарита Лава Пепагомена, предата Симеону и Сави, да би се њиховим средствима, а под руководством ватопедског игумана, приступило обнови Хиландара – в. М. Живојиновић, *Историја Хиландара*, I, стр. 58.

човека), који му је указао како није у Свету Гору послат да спасава само себе и свога оца, већ и људе из свога отачаства (домовине). Поручио му је да сазда манастир у Светој Гори, који ће бити истинито прибежиште његовом отачаству.

Сава је, према Доментијановим речима, радосно примио овај савет а Симеон је за ово похвалио Бога.

У житију се затим приповеда о Савином одласку к игуману Ватопеда; од њега је затражио „*једно запустело местаице*”, како би начинио „*келијицу*” у своје име, где би побожни људи из његове домовине имали свој дом. Тако не би били на сметњи („*не би досађивали*”) Ватопеду. Игуман, назначава Доментијан, није био спреман да Сави изађе у сусрет.⁵⁶ Сава се тада, у договору са оцем, обратио светогорској управи, која је исказала спремност да му дâ манастир који сам изабере.⁵⁷

Манастир је, према Доментијановом причању, одабрао Симеон. Како, због старости и слабости није могао ни на коњу да јаше, Сава је дао да се за њега начини носилка између два коња. Заједно су обишли читаву Свету Гору и све манастире; Симеону се допао (заволео је) једино Хиландар.⁵⁸ Игуман и монаси Ватопеда, уплашени да не оде сасвим од њих њихов хранитељ, тада су дали Сави Хиландар и написали да су Ватопед и Хиландар један манастир а Сава један отац обома.⁵⁹

Доментијан знатну пажњу посвећује самој обнови Хиландара. Приповеда како је Сава, примивши благослов од оца и узевши људе, отишао „*на подизање дома*” Пресвете Богородице Хиландарске.⁶⁰ Манастир је затекао у лошем стању (преклонио се ка последњем паду). Пред почетак радова помолио се Господу да му пошаље помоћ, да га осени својим

⁵⁶ Он се, како се види из каснијег текста, прибојавао да ће их Симеон и Сава, који су веома много чинили за Ватопед, напустити.

⁵⁷ Писац коментарише да је то учињено из зависти према Ватопеду, кога је Сава, боравећи у њему низ година а потом и са својим оцем „*преко мере уздигао и изнад силе обогатио*”.

⁵⁸ У Доментијановом тексту нема свих детаља о правној процедури. На основу других извора сазнаје се да су тадашњи протос Герасим и игумани светогорских манастира замолили Симеона и Саву да прихвате манастире Милеја и оснују их у један манастир, по својој жељи, попут царских светогорских манастира негрчких народа. Симеон и Сава су на то пристали, под условом да им цар изда ново златопечатно слово. Заједничку молбу протовог савета и Симеона и Саве у Цариград је однео монах Никон. Цар Алексије издао је, јуна 1198. златопечатно слово, којим поништава претходно издати златопечатни сигилиј којим је Хиландар и светилишта Милеја дао Ватопеду и ставља их под власт Симеона и Саве, дајући им право да их о своме трошку обнове и по својој вољи организују у манастир, који ће служити за становање Срба који изаберу монашки живот. У слову је изричито стајало да Хиландар неће бити потчињен ни светогорском протосу ни игуману Ватопеда, већ ће бити потпуно самосталан и самоуправан, попут манастира Ивираца и Амалфићана. О даљој процедури в. М. Живојиновић, *Историја Хиландара*, I, стр. 59.

⁵⁹ Ово јединство никада није остварено, в. М. Живојиновић, *нав. дело*, стр. 60.

⁶⁰ О обнови на почетку VI поглавља, стр. 91.

Светим Духом и да му буде помоћник у пословима који су предстојали (Доментијан Савину молитву у целини доноси).

Доментијан, потом, настоји да укаже на редослед радова. Помиње да је најпре обновљена црква; она је и распрострањена и украшена. Затим су подигнути одбрамбени зидови и пиргови;⁶¹ на крају – „палате превелике” (зграде за становање).

Сава је, према Доментијановим речима, једно стекао и „на више” је зажелео. Измолио је код протоса и свих Светогораца Милеје.

Пошто доврши приповедање о обнови, Доментијан указује да су се Симеон и Сава уселили у манастир.

Доментијан, пошто проговори о Симеоновом и Савином подвизавању у Хиландару, настоји да представи њихову бригу у вези са обезбеђивањем још неких потребних докумената. Према његовим речима, Симеон се, желећи да сатвори манастиру коначно утврђење, обратио писмом своје пријатељу, цару Алексију. Писмо је у Цариград однео Сава. О овом Савином одласку у Цариград нема података у другим изворима. Неке чињенице које се у вези са Савиним бораваком код цара помињу (нпр. да је он од цара добио манастир Зиг), наводе на закључак да Доментијан заправо приказује Савин боравак у Цариграду с пролећа 1199, у време када се он старао о Хиландару, јер је Немања преминуо фебруара те године. Тада је од цара добио златопечатни сигилиј, којим је још једном регулисан правни положај Хиландара; увећане су привилегије манастира. Мало је вероватно да Доментијан, који је упућен у све детаље око подизања Хиландара, не зна да у време новог Савиног одласка у Цариград Симеон више није жив. Чини се да он жели да истакне Симеонову улогу у свему што је везано за оснивање Хиландара.

Према речима овога писца, Сава је распространио велики манастир, подобан првим царским манастирима.⁶² Он помиње да су Симеон и Сава приложили метохије од своје земље, као и да су Стефану Немањићу, који се у ово време налазио на челу српске државе, предали Хиландар.

Опис обнове/градње Хиландара у житију окончава се развијеном похвалом Симеону и Сави. Њоме се маркира ово житијно место, али и довршава читав први део житија. Похвала је изванредно конструисана и ефектно предочава бројне заслуге оца и сина. Ту се, између осталог, казује да су они први пример богољубља и светиње деци својој, тј. људима свога отачаства. Доментијан их види као истините апостоле, који су истинитим Богом подигнути на просвећење и на научавање божаствено западних крајева. На овом месту у похвали уведена је симболичка рела-

⁶¹ Доментијан каже: „Око манастира подигоше град и велики пирг у њему; да је подобан царскоме дому.”

⁶² Назначава да су Симеон и Сава „сложили” до 14 манастира, тј. да су у састав манастира ушли и бројни мањи манастири.

ција: исток–запад. Исток овде представља, у првом реду, Свету Гору, а запад – Србију.

У свом другом делу, *Житију Светог Симеона* (завршено 1264. године), Доментијан представља све Немањине задужбине.⁶³ О градњи манастира Пресвете Богородице он сажето говори.⁶⁴ Приповедање о подизању манастира Светог Николе нешто је развијеније.⁶⁵ Попут Првовенчаног, али не и са толико појединости, Доментијан приказује невоље које је Немања, градећи овај манастир, имао од стране своје браће.

Ни опис подизања манастира Светог Ђорђа у овом житију не обилује нарочитим појединостима.⁶⁶ Као и Првовенчани, и Доментијан назначавача да је Немања саградио овај манастир у знак захвалности Светом Ђорђу за своје избављење из тамнице.⁶⁷

И у овом житију опис градње Студенице укључен је у приповедну целину у којој се говори о Немањиним духовним преображају у време док се налазио на врхунцу власти.⁶⁸ Он све снажније поима како је све сабрано овога света сујета над сујетама, све привремено и пролазно. Одлучује се да напусти престо, да се замонаши и да се подвизава у манастиру посвећеном Богородици, који ће претходно сазидати.

Започињући причање о постанку Студенице, Доментијан казује да је Немања градњи приступио након молитве Сведржитељу и Богородици. Затим назначавача локацију манастира („у *Ибру*, на реци званој *Студеници*“) и посвету цркве („храм у име *Пресвете Богородице*“). Другим планом представља Немањино стање/расположење. Он се, док је трајала градња, непрекидно молио Христу и Богородици, и то свом душом и свим срцем. У весељу и радости трудио се око манастира, старајући се да што пре буде

⁶³ Говорећи о овом делу, ослањамо се на превод у књизи Доментијан, *Живот Светог Саве и Живот Светог Симеона* (прир. проф. др Радмила Маринковић, Просвета – СКЗ, Београд, 1988); Симеоново житије је на странама 237–325. Позивајући се на ово издање, надаље користимо скраћеницу у: Доментијан, *Житије Св. Симеона*.

⁶⁴ У II поглављу, стр. 241. наглашава Божју и помоћ Пресвете Богородице у подухвату, као и Немањин труд. Помиње украшавање и опремање овог манастира, и да га је након завршетка радова, предао монасима, „на покој и на спасење“.

⁶⁵ Назначавају се Немањине побуде за градњу (жели да угоди Господу и његовим светима). Писац говори о Божјој помоћи и помоћи самога светитеља, али и о великом Немањиним залагању, које је резултирало из велике његове љубави према Светоме Николи. Унеколико је оцртан редослед радова: прво је изграђена црква, затим пред њом висока кула („дизала се у небесну висину“). Податак о кули је нов, нема га код Првовенчаног. На крају описа писац говори о довршавању манастира и установљавању типика. Опис градње је на стр. 242–243.

⁶⁶ Опис је на стр. 249.

⁶⁷ У опису истакнута је Немањина журба да се манастирско здање заврши; од релевантних података наведено је да је Немања украсио манастир „сваким светим потребама“ и „свим свештеним сасудама“. Назначава се и да је установио „монашко право“.

⁶⁸ Она је на стр. 255.

завршен. Сликајући стање Немањиног ума током подухвата, Доментијан његов ум упоређује са небопарним орлом, везаним на земљи железним узама, који жели, ако је могуће, да се истргне и полети навише, и да дође до бесмртнога извора (жели да постигне Вишњи Јерусалим тј. рај). Јасно је да Доментијан овде има снажан ослонац у одговарајућем тексту Првовенчаног. Код њега поетска слика није завршница описа; након ње долази одељак у коме се финализује приповедање о градњи. Нов у односу на претходну литературу је Доментијанов податак да је Симеон Студеницу назвао Великом Лавром и да је њу наменио бројним монаси-ма. Са композицијског становишта, чини се да је Доментијаново решење боље; логичније је да се поетска слика укључи у сегмент где се приказује стање/расположење јунака.

И овде као и у свом *Житију Светог Саве* Доментијан помиње да је Симеон, дошавши у Ватопед, затражио да се за њега изгради келија уз олтар велике цркве.⁶⁹ Друге његове грађевине у Ватопеду и за Ватопед у овом житију се не помињу.

Пишући о градњи Хиландара, Доментијан углавном следи свој ранији текст (*Житије Светог Саве*); извор му је, међутим, и Првовенчани. Пре него што приступи приповедању о постанку манастира, он похваљује Симеона и Саву да су у светој пустињи (тј. на Атосу) начинили *дворе Божје*, велики манастир, и око њега многе друге цркве, и велике куле за спасење многима који Бога љубе.⁷⁰

У овом делу, за разлику од ранијег, Доментијан не говори о првобитној намери Симеона и Саве да Хиландар обнове за Ватопед. Он одмах казује да су они основали Хиландар као српски манастир.⁷¹ Да подигну овај манастир, подстакао их је, стоји у овом житију, богобојажљиви човек, који је Сави пренео Божју жељу да он и отац оснују манастир који ће бити *истинито прибежиште* богољубивим људима њиховог отачаства. И овде, као и у *Житију Светог Саве* приказује се Савин одлазак к игуману Ватопеда где је затражио „*једно запустело местаице*” да ту начини себи „*келијицу*” у своје име а за српске монахе. И овде се говори о томе да игуману није била угодна његова реч, и да није сатворио његову вољу. Помиње се и Савин одлазак у Кареју, где су обећали да ће му дати манастир који воли. Доментијан и у овом житију казује да је манастир одабрао Симеон. Веома ослабио од старости, обишао је са Савом читаву Свету Гору, на носилци начињеној између два коња.

⁶⁹ Када је реч о келији, Доментијан каже да је Симеон заповедио да се она начини, да је „додата” ка светом олтару цркве; имала је прозор у олтар. Наводи да је то учинио јер је желео да увек гледа свете молитвенике како служе у светој цркви.

⁷⁰ На страни 277.

⁷¹ Приповедање о подизању Хиландара почиње на стр. 280 а завршава се на стр. 288.

Доментијан се држи свога ранијег житија и када говори о страху монаха Ватопеда да од њих не оде њихов хранитељ (они дају Сави и Симеону Хиландар и писану одлуку да су Ватопед и Хиландар један манастир, а Сава један отац обома).

Обнова старог манастира приказује се умногоме на начин као што је то учињено у *Житију Светог Саве* (Сава добија благослов од свог оца, узима људе и одлази на подизање дома Пресвете Богородице Хиландарске; тамо затиче запустело и оронуло здање; након молитве започиње обнову, од цркве). О обнављању/подизању других грађевина (заштитних зидова, пирга и палата), Доментијан говори на крају описа. Између причања о почецима обнове и њеној финализацији, у овом делу долази исцрпно казивање о помоћи коју је пружио Стефан Немањић, на тражење свога оца. Доментијану је извор управо Стефаново *Житије Светог Симеона*. За њим иде када доноси Немањино писмо Стефану, када приказује Стефанову радост због очевих порука, Немањину захвалност и даривање Стефана. Доментијан уводи и извесна нова решења. Он у дело уграђује дуго Стефаново писмо-захвалницу оцу као и Немањино писмо Стефану, поводом слања часнога крста. Код Првовенчаног, у оба ова случаја, помињу се само усмене поруке.

Пошто доврши приповедање о обнови, Доментијан помиње да су Симеон и Сава једно стекли и још више пожелели; затражили су код протоса и светогорског сабора и добили Милеје. Нешто касније представља Симеоново и Савино ангажовање око обезбеђивања неопходних докумената. И овде се помиње Савин одлазак у Цариград, са Симеоновим писмом, његов боравак код цара, добијање Зига и додатних привилегија. Као што смо већ назначили, ово Савино путовање догодило се након Симеонове смрти (с пролећа 1199). Доментијан се држи свога ранијег дела и када говори о томе да је Сава распространио велики манастир, подобан првим царским манастирима, да су Сава и Симеон Хиландар материјално обезбедили и предали га Стефану. Причање о Хиландару завршава се и у овом делу изванредном похвалом Сави и Симеону, коју је Доментијан преузео из свога претходнога дела.

Како се види, све од самога краја XII па до дубоко у XIII век средњовековни писци живо су и динамично представљали велику ктиторску активност Стефана Немање. Њихова пажња била је нарочито усмерена на две његове најзначајније задужбине, Студеницу и Хиландар. Карактеристично је поступно усложњавање мотива градње, које се постиже увођењем нових приповедних детаља али и снажном поетизацијом.